

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนการวิจัยและสรุปผล ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สมมุติฐานการวิจัย
3. วิธีการดำเนินการวิจัย
4. สรุปผลการวิจัย
5. อภิปรายผล
6. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียน
3. เพื่อศึกษาทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา
4. เพื่อศึกษาความภาคภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา

สมมุติฐานการวิจัย

ความรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สูงกว่าก่อนเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มโรงเรียนทศมิตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 10 โรงเรียน มีจำนวนนักเรียนรวมทั้งสิ้น 259 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดสองพี่น้อง กลุ่มโรงเรียนทศมิตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (cluster sampling) ด้วยการจับสลากโรงเรียน จาก 10 โรงเรียน มา 1 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดสองพี่น้อง มีนักเรียนจำนวน 13 คน

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 5 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง รวมเวลาการสอน 10 ชั่วโมง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา

3.2 แบบทดสอบวัดความรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา

3.3 แบบวัดทักษะทางสังคม

3.4 แบบประเมินความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ประสิทธิภาพ E_1 / E_2 ของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการนำคะแนนของนักเรียนที่ได้จากการทำใบกิจกรรมระหว่างเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรม กับคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบก่อนและหลังเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ แล้วทดสอบหาค่าเฉลี่ยร้อยละเพื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน 75/75

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา โดยการทดสอบค่าที (t-test) แบบ dependent

4.3 วิเคราะห์ผลการศึกษาทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากการทดสอบค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

4.4 วิเคราะห์ผลการศึกษาความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากการทดสอบค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

1. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพเฉลี่ยรวมเท่ากับ 77.87/76.00

2. ความรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

4. ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 75/75 ซึ่งมีค่าประสิทธิภาพเฉลี่ยรวมเท่ากับ 77.87/76.00 ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากการสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้ได้จัดทำโดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาระบวนการสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ศึกษาเนื้อหาสาระ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดของบทเรียน จุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วนำข้อมูลมาสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับระดับชั้น และสอดคล้องกับหลักสูตร อีกทั้งยังได้นำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ไปตรวจแก้ไขข้อบกพร่องจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาความเหมาะสมของเวลาในการจัดกิจกรรมทั้งหมด 3 ครั้ง ได้แก่ การทดลองใช้แบบเดี่ยว แบบกลุ่ม และแบบภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อดูประสิทธิภาพของกระบวนการและผลลัพธ์แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขจนได้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545, หน้า 123) ที่ได้นำเสนอขั้นตอนการผลิตชุดกิจกรรมไว้ว่า การผลิตชุดกิจกรรมประกอบด้วย ศึกษาเนื้อหาสาระของวิชาทั้งหมดแบ่งหน่วยการเรียนรู้ กำหนดหน่วยการเรียนรู้ การสอน กำหนดความคิดรวบยอดหรือสาระสำคัญกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ วิเคราะห์งานและจัดลำดับกิจกรรม กำหนดสื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียน การสร้างแบบทดสอบ ทดลองใช้ชุดกิจกรรม และหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของรัตนภรณ์ เข็มนาจิตร (2550, หน้า 56) ได้ทำการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านม่วงชุม อำเภอสรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีประสิทธิภาพ 83.75/88.10 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา มีความรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายทำให้นักเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย และสนุกสนานในการเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เน้นกิจกรรมกลุ่ม โดยที่นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรม หรือศึกษาหาความรู้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรึกษากันในกลุ่มขณะเรียนได้อย่างเต็มที่ และ

ช่วยเหลือด้านการเรียนแก่สมาชิกในกลุ่ม และนอกจากนี้บรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างใกล้ชิด มีการเสริมแรงแก่นักเรียน และให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียน ในการทำกิจกรรม และแบบทดสอบท้ายชุดกิจกรรม ทำให้นักเรียนทราบระดับความสามารถของตนเอง หรือทราบข้อบกพร่องของตนเอง ทำให้สามารถแก้ไขข้อบกพร่องได้ทันที จึงส่งผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545, หน้า 121) ที่กล่าวว่า ชุดกิจกรรมช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียนต่อสิ่งที่กำลังศึกษา เพราะชุดกิจกรรมจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ได้ความคิดเห็น ฝึกการตัดสินใจ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทองแดง สุขเหลือง, และคนอื่นๆ (2550, หน้า 76) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ศาสนพิธี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ศาสนพิธี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2.2) จากการศึกษาพฤติกรรมกาปฏิบัติตนใน ศาสนพิธีของนักเรียน พบว่าพฤติกรรมกาปฏิบัติตนในกิจกรรมกลุ่ม อยู่ในระดับมาก และยัง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุพิชชา ทะแพงพันธ์ (2550, หน้า 165) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนา ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ หน่วยประวัติศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนของนักเรียน หลังจากทีเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้หน่วยประวัติศาสตร์อยุธยา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักร อยุธยา มีทักษะทางสังคม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้น กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีการแบ่งกลุ่มนักเรียนลดความสามารถ โดยสมาชิกในกลุ่มมีระดับ ความสามารถที่แตกต่างกัน คือ สูง ปานกลาง และต่ำ ทั้งนี้เพื่อให้มีการช่วยเหลือกันในขณะที่ ทำงานร่วมกัน และเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ในกลุ่มอย่าง ชัดเจนทำให้สมาชิกทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความ ขัดแย้งภายในกลุ่ม ลดการเอาเปรียบกัน จึงส่งผลดีต่อการร่วมกันทำงานกลุ่ม ให้บรรลุจุดหมาย ก่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนทำให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการทำงานมากขึ้น อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้คิด ได้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง นักเรียนเรียนรู้จากการค้นพบ ด้วยตนเองจากสื่อ อุปกรณ์ที่ครูจัดเตรียมให้ ครูเป็นเพียงผู้คอยเอื้ออำนวยกับนักเรียน ซึ่งสอดคล้อง กับแนวทางการเสริมสร้างทักษะทางสังคมของกระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 36-38) ได้นำเสนอถึงหลักการเสริมสร้างทักษะทางสังคม ไว้ว่า การจัดให้เด็กทำงานกันเป็น "กลุ่ม" เป็นวิธีการที่ดีอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เด็กมีทักษะทางสังคม เด็กจะมีการเรียนรู้ถึงการแก้ปัญหาจาก การทำงานกลุ่ม การจัดให้มีกลุ่มหลาย ๆ ชนิด การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยให้ "ครู" เป็นผู้ แนะนำ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการเล่นที่เหมาะสมและรู้จักยอมรับผลของการแข่งขันด้วย และ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รักชนก คำว้าง (2549, หน้า 92-93) ได้ทำการศึกษา

ผลของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง จังหวัดนครนายก สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ทักษะทางสังคมของนักเรียนหลังเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง จังหวัดนครนายก สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ให้ได้คิดวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณค่าของความเป็นไทยแทรกเข้าไปในกิจกรรม อีกทั้งยังมีกิจกรรมบทบาทสมมติเกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกสำนึกและเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย แล้วทำให้นักเรียนได้รู้ว่าในอดีตบรรพบุรุษของไทย ได้ช่วยกันสร้างบ้านบารุงเมือง เพื่อให้ลูกหลานได้มีประเทศที่เป็นเอกราช และมีเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นไทยที่น่าภาคภูมิใจ เช่น ภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ศาสนา และคุณธรรม จริยธรรม ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้เรียนรู้ว่าสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในอดีต เป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรที่จะนำมาปฏิบัติและรักษาไว้ให้อยู่คู่กับประเทศไทยตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บัณฑิตา ลิขสิทธิ์ (2553, หน้า 97) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องประวัติศาสตร์ไทยและความภาคภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน จากการสอนสาระประวัติศาสตร์ไทยที่ใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติรวมกับการใช้สื่อรับรู้ทางสายตา ผลการวิจัยพบว่าความภาคภูมิใจในความเป็นไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน หลังการสอนสาระประวัติศาสตร์ไทยที่ใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติรวมกับการใช้สื่อรับรู้ทางสายตา อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีรวิทย์ บุญส่ง (2552, หน้า 101-103) ได้วิจัยเรื่อง ผลการปลูกฝังความสำนึกในความเป็นไทยโดยใช้กิจกรรมสถานการณ์จำลองแก่นักเรียนชนกลุ่มน้อยในโรงเรียนแม่ระมาดวิทยาคม จังหวัดตาก พบว่า 1) ความสำนึกในความเป็นไทยของนักเรียนชนกลุ่มน้อยโดยการเขียนสะท้อนความคิด เรื่อง กว่าจะเป็นชาติไทย โดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ระดับความสำนึกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในขั้นความเข้าใจ คือ ความเข้าใจเหตุการณ์สำคัญในอดีตของชนชาติไทย และมีส่วนช่วยให้ชาติไทยเป็นปึกแผ่น 2) ความสำนึกในความเป็นไทยของนักเรียนชนกลุ่มน้อยโดยการเขียนสะท้อนความคิด เรื่อง ศาสนาของชนชาติไทยโดยรวมอยู่ในระดับดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ไปใช้ ครูควรศึกษาค้นคว้าและอ่านเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง พร้อมวิธีการใช้ชุดกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน การวัดผลและประเมินผล ของชุดกิจกรรมให้ชัดเจน

1.2 การนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง อาณาจักรอยุธยา ไปใช้อาจปรับกิจกรรมหรือเวลาที่ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหา ระดับความสามารถของนักเรียนและสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

1.3 ขณะปฏิบัติกิจกรรมครูผู้สอนควรดูแลช่วยเหลือ แนะนำนักเรียนเมื่อเกิดปัญหาคอยกระตุ้นให้กำลังใจ เน้นบรรยากาศที่เป็นกันเองและอบอุ่น ให้อิสระในการศึกษาค้นคว้า ไม่วิจารณ์และด่วนสรุป จะส่งผลให้นักเรียนขาดความเชื่อมั่น กล้าคิด กล้าทำ แต่ควรอยู่ในเวลาที่เหมาะสม

1.4 ในการจัดกิจกรรมอาจเพิ่มกิจกรรมนันทนาการ เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีช่วยกระตุ้นให้นักเรียนสนใจ มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรมมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำเนื้อหาอื่นๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มาสร้างเป็นชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ให้นักเรียนมีชุดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทยมากขึ้น

2.2 ควรทำวิจัยที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะทางสังคม ในกลุ่มสาระอื่นๆ ทุกกลุ่มสาระ และทุกระดับชั้น เพราะเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ และใช้ชีวิตประจำวัน

2.3 ควรทำการวิจัยเพื่อศึกษาความคงทนของทักษะทางสังคม และความภาคภูมิใจในความเป็นไทย